

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝΔΥΣΗΣ

Ιωάννης Πετρόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αλίκη Τουρκικιώτη,
«Γυναικεία φθούρα»,
λόδι σε μουσαμά,
0,80 x 1,50 μ.

Χρησιμοποιώντας το γλωσσολογικό μοντέλο του Saussure ο Roland Barthes ορίζει την ένδυση (με την αφηρημένη έννοια) ως ένα κατ' εξοχήν κοινωνικό σύστημα, το οποίο, κτισμένο πάνω σε αντιθέσεις, διέπει τους συνδυασμούς ρούχων και εξαρτημάτων (π.χ., το τριαντάφυλλο που προστίθεται σε μια κόμμωση). Η ένδυση και η μόδα γενικότερα, όπως και άλλα πολιτισμικά φαινόμενα, μπορούν πράγματι να συγκριθούν με μια δομημένη «γλώσσα».

Ειδικότερα θα έλεγε κανείς ότι η μόδα συμπεριφέρεται σαν έντεχνη γλώσσα, πβ. τη μεταφορά, εφόσον πετυχαίνει τα διάφορα εφέ της, συχνά με τρόπο περίπλοκο, χάρη στο συμφύρο ενδυματικών συστατικών και τη μεταξύ τους αντίθεση. (Ο κλασικός φιλόλογος Sir Kenneth Dover παρομοίωσε την πετυχημένη, συγκινητική μεταφορά με τις δημιουργίες του John Galiano, ο οποίος πρωτοτύπησε προ ετών στη χρήση της «γλώσσας» της μόδας, συνταιριάζοντας στα ρούχα του στοιχεία που παρέπεμπαν σε διάφορες ιστορικές περιόδους)¹.

Κατά τον Barthes η ρυπαρότητα ή η ατημέληση ή κάποια άλλη περιστασιακή ιδιότητα ενός ενδύματος δεν λογίζεται σημαίνουσα, εκτός αν έχει καθιερωθεί ως στοιχείο του ευρύτερου «συστήματος» της μόδας. Όμως τέτοιες «ενδείξεις» (στην ορολογία του Barthes) ενδιαφέρουν συχνά ως «συμπύματα» και γενικότερα ως εκφράσεις της προσωπικότητας του φορέα. Σύμφωνα με τον Νίκο Τζαβάρρα, η επικάλυψη των γεννητικών οργάνων με το ρουχισμό και η ταυτόχρονη ανάπτυξη του ισχυράτουου συναισθήματος της αιδούς εντάσσονται στη φυλογονική διαδικασία εξέλιξης του Homo sapiens sapiens. Άραγε, όμως, η αιδός, ιδίως μπροστά στη γύμνια, αυξήθηκε στην πορεία της πολιτισμικής «προόδου» ή παρέμεινε λίγο-πολύ αταλάντευτη ανά την ιστορία; Τα ερωτήματα αυτά εκπορεύονται από τον Freud και ο Τζαβάρρας ερμηνεύει, μεταξύ άλλων, την υποταγή μας στους «γενικότερους επικοινωνιακούς συμβολισμούς» της μόδας.

Χρησιμοποιώντας την εικόνα του Ηρακλή να καίγεται ζωντανός μέσα στον ποτισμένο με δη-

«On the border»,
Jack Vettriano, 1999,
Portland Gallery, Λονδίνο.

Η γυναικεία φούστα,
καθιερώνεται στην
πρωτοποριακή ανδρική
μόδα του 2002.

λητήριο χιτώνα του, ο ψυχαναλυτής αυτός υπογραμμίζει πώς «τα ρούχα γίνονται ένα με το κοινωνικό σαρκίο» μας.

Αυτή είναι και η θέση της κοινωνικής ανθρωπολόγου Emma Tarlo, η οποία περιγράφει τα διάφορα ενδυματικά στάδια στη διεθνή πολιτική κριτική του Μαχάτιμ Γκάντι. Ο ηγέτης αυτός αξιοποίησε το παραδοσιακό βαμβακερό περιζώμα της παρτίδας του, ωσάν να ήταν μια σειρά από έναρθρες προτάσεις, για να εκφράσει κάποιους συμβολισμούς, οι οποίοι όμως (όπως συμβαίνει εξάλλου και με την ομιλία) ενίοτε παρεξηγήθηκαν από τους υποστηρικτές και τους αντιπάλους του.

Η αμφίσημη καθρεφτίζει ή αντανάκλα τα δημόσια ταυτότητά μας (πβ. Γκάντι) αλλά και την υποθέτηση ή, αντίθετα, την απόρριψη –ή προσωρινή διακομμάτωση– κοινωνικών κωδικών. Η απόρριψη αυτή εντάσσεται συχνά σε προδιαγεγραμμένες τελετουργίες της κοινωνίας. Όπως δείχνει ο Θεόδωρος Παράδελλης, το παρεξηγημένο και παράνομο φαινόμενο της «πανεθνισίας» αποδεικνύεται πολυσύνθετο, ιδίως αν αναλυθεί κοινωνικο-ανθρωπολογικά ως θεσμός ή τελετουργία. Από τον παρενδυματία Αχιλλέα ανάμεσα στις κόρες του Λυκομήδη ως τα σημερινά drag shows, το φαινόμενο αυτό είναι ριζικά αναρτητικό, αλλά και αποκαλυπτικό (και εν τέλει ενισχυτικό) των κοινωνικών κωδικών της έμφυλης ταυτότητας².

Στην *Λιάδα* (Γ' 125 κ.ε.) η Ελένη υφαίνει παραστάσεις από τον δεκαετή πόλεμο που διεξάγεται για χάρη της. Η εικόνα αυτή μπορεί ίσως να ερμηνευθεί και ως μια μεταφορά για τη δραστηριότητα του καλλιτέχνη και τη βιωματική αφετηρία της τέχνης. Η Ίρις Τζαχλίλ ανατρέχει στους νομάδες των αρχαίων μύθων και στους σύγχρονους επιγόνους τους στην Κριμαία, τη Μογγολία και τη Σιβηρία για να παρουσιάσει τον πλο. ένα εγχείρημα «ύφασμα χωρίς ύφανση» που χρησιμοποιεί ο γερμανός καλλιτέχνης Joseph Beuys σε πολλές συνθέσεις του. Όπως δείχνει η συγγραφέας, η σχέση του Beuys με το ιδίωτο αυτό υλικό ήταν βαθύτατα βιωματική.

Ως σχεδιαστής μόδας ο Jean-Paul Matterna

επίσης έχει μια κατ' εξοχήν βιωματική σχέση με το ύφασμα. Πρωταίκο και επίπεδο, το ύφασμα αποκτά τις διαστάσεις του σώματος. Η δουλειά του Matterna είναι να κόβει και να ράβει – αλλά, όπως καιρά παρατηρεί, σε ορισμένες κοινωνίες η ύφανση είναι ιερή και το να κόβει κανείς ένα ύφασμα, διασπώντας έτσι τα νήματά του, είναι σαν να κόβει «το νήμα της ζωής». Εδώ ίσως υπονοεί ο συγγραφέας και την προσφιλή ενέργεια της μιας εκ των τριών Μοιρών (της Άτροπυ), η οποία έκοβε αναπότρεπτα το συγκεκριμένο μήκος του νήματος της ζωής που αναλογούσε στον κάθε άνθρωπο. Και όπως η ζωή έτσι και η μόδα είναι ρευστή και προσωρινή, «ένα φαινόμενο αλλαγής» κατά τον Matterna.

Δύο άρθρα θίγουν κάποια θέματα τεχνικής φύσεως. Ο Σάββας Βασιλειάδης κάνει μια επισκόπηση της τεχνολογίας της κλώσης και της ύφανσης, ιδιαίτερα στις αρχές του 20ού αιώνα, ενώ ο Σταύρος Πρωτοπαπός, η Ελπίδα Χριστοφορίδου και Αθανάσιος Καραμπότσος αναλύουν τις μεθόδους διερεύνησης των μεταλλικών νημάτων σε μουσειακά υφάσματα.

Επιστρέφουμε στην ένδυση ως ρυθμιστικό σύστημα κατά το μοντέλο του Barthes. Ο Κωνσταντίνος Πισοάκης, αναδιφώντας τους λεγόμενους ιερούς κανόνες, εξετάζει τις ενδυματικές νόρμες που επέβαλε η Εκκλησία σε λαϊκούς και ιδιαίτερα σε κληρικούς έξω από το πλαίσιο της λειτουργίας. Οι κανόνες πρέπει συχνά να συσχετισθούν με το πνεύμα της εποχής κατά τη διάρκεια της οποίας συντάχθηκαν. Ενίοτε η νομική τους ανάλυση είναι σύνθετη ή διφορούμενη. Τελικά επιτρέπειται οι άνδρες να φορούν σκουλαρίκι στην εκκλησία; Για τη νομοκανονιστική απάντηση του ερωτήματος αυτού παραπέμπω στο άρθρο του Κ. Πισοάκη.

Σημειώσεις

1. Παιος είπε ότι ένας φύλακος δεν μπορεί να ασχοληθεί με τη μόδα: Βλ. K.J. Dover, *The Evolution of Greek Prose Style*, Οξφόρδη 1997, σ. 54.

2. Βλ. Peter Ackroyd, *Dressing Up* (Λονδίνο 1979) για τα drag shows.